

Колб О. Г. - професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ КОЛОНІЙ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Результати спеціальних наукових досліджень засвідчують, що, попри досить чітку нормативно-правову регламентацію діяльності персоналу колоній та персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (далі - ДКВС) України загалом, у сфері виконання покарань, щорічно зазначені особи вчиняють різноманітні діяння, що суперечать принципу гуманізму (убивства, нанесення тілесних ушкоджень, катування та інші випадки нелюдського поводження із засудженими) [1].

Вивчення архівних кримінальних проваджень (справ), а також відповідних матеріалів службових розслідувань дало підстави стверджувати, що однією з детермінант порушення персоналом колоній принципу гуманізму у відносинах із засудженими, є неналежне, а

подекуди й цілковите, незнання цими особами соціально-правової природи зазначеного принципу, а також свідоме його ігнорування.

Чинне законодавство України вносить дещо дезорієнтує в питанні змісту гуманного ставлення до засуджених. Так, відповідно до ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», персонал установ виконання покарань зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту. Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Особи рядового і начальницького складу та працівники кримінально-виконавчої служби, які виявили жорстоке ставлення до засуджених і осіб, узятих під варту, або вчинили дії, що принижують їхню людську гідність, притягуються до відповідальності згідно із законом. У разі вчинення дій, зазначених у ч. 2 цієї статті, особа рядового чи начальницького складу або працівник кримінально-виконавчої служби підлягає звільненню зі служби (роботи), якщо до нього постановлено обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили, або якщо протягом року за такі ж дії до нього вже було застосовано дисциплінарне стягнення. У ст. 4 цього нормативного акта зазначено, що непередбачене законодавством обмеження прав і свобод людини та громадянина неприпустиме і зумовлює відповідальність згідно із законом [2].

Звідси витікає, що гуманне ставлення до засуджених та дотримання норм етики являють собою окремі та відмітні один від одного обов'язки працівників установ виконання покарань. Але, вдаючись до певного дублювання, законодавець мав на меті додатково наголосити на необхідності дотримання базових засад виконання покарання у виді позбавлення волі та створив підґрунтя для визнання такої поведінки персоналу, що не вказує на гуманне ставлення, порушенням норм чинного законодавства (адже прямої відповідальності за порушення норм професійної етики через значний моральний ухил цього акту нині не існує).

У низці випадків гуманне ставлення до засуджених намагаються перевести в залежність від правового й соціального становища персоналу установ виконання покарань у такому змісті: «Ми ніколи не навчимося поважати права засуджених, якщо ми не почнемо по-справжньому поважати права в'язничного персоналу. Якщо хтось розраховує на те, що персонал ставитиметься до в'язнів, як годиться, коли в той же час до нього не ставляться порядно, то він дуже помиляється. Ми повинні захищати права в'язнів, проте водночас слід дбати про права персоналу. Отож, вправне спорядження, належний відпочинок, належна тривалість відпустки, достатня кількість програм професійної підготовки персоналу і, звісно, система внутрішнього розгляду скарг, які можуть виникати у ваших підлеглих, - це вимоги, які необхідні для забезпечення належної роботи персоналу, а отже, вияву поваги до прав в'язнів» [3, с. 5-6].

Дійсно, підкреслюючи виняткову важливість проблеми персоналу кримінально-виконавчих установ для відповідного управління ними, реалізації їх організаційних і реабілітаційних цілей, Європейські тюремні правила у своїй спеціальній частині, присвяченій персоналу, вимагають звертати особливу увагу на виконання правил, що стосуються саме працівників тюремної системи. Так, зокрема, зазначено, що тюремний персонал необхідно постійно підтримувати шляхом відповідної підготовки, консультативної допомоги і позитивним стилем керівництва, з тим щоб персонал впроваджував високі людські стандарти, працюючи ефективно, і віддано ставився до своїх обов'язків [4, с. 63]. У наведеному йдеться про потребу постійного підвищення професійного рівня персоналу, створення умов для підвищення ним своє кваліфікації, проте жодного разу не вказується на можливість невиконання покладених функцій і завдань через певні обставини, що не мають характеру надзвичайних подій. Крім того, відповідно до ст. 4 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», діяльність ДКВС України провадиться на основі дотримання прав і свобод людини та громадянина. Персонал ДКВС зобов'язаний поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення. Інакше кажучи, і чинні законодавчі акти не дають можливості ухилитися від названого обов'язку.

Загальні вимоги до персоналу, які, на нашу думку, і містять у собі основні елементи поняття «гуманне ставлення до засуджених», викладені у декількох документах, серед яких:

- 1) Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи (2012 р.) щодо Європейського Кодексу етики працівників пенітенціарних установ;
- 2) Кодекс етики та службової поведінки персоналу ДКВС України (2012 р.);
- 3) проект Кодекс етики персоналу ДКВС України (2016 р.).

Як слушно зауважують К. А. Автухов та І. С. Яковець, Кодекс етики має слугувати основою для формування належної моралі та шанобливого ставлення у сфері служби в ДКВС України, а також бути, так би мовити, інститутом суспільної свідомості і моральності посадових осіб. Саме тому в ньому й міститься згадка про те, що Кодекс етики ДКВС України є системою моральних норм, зобов'язань і вимог сумлінного виконання службових обов'язків персоналу цієї служби, заснованою на загально визначених моральних принципах і положеннях національного законодавства, нормах функціонування системи виконання кримінальних покарань в Україні та модельного Європейського кодексу етики для співробітників пенітенціарних установ [5, с. 219]. Такі кодекси визначають основні завдання діяльності персоналу установ виконання покарань, що фактично і виступають, через морально-етичний ухил всього документу, орієнтирами гуманного ставлення до засуджених.

Пріоритетними завданнями співробітників пенітенціарних установ у демократичному суспільстві, у якому діє принцип верховенства права, є:

- а) здійснення усіх обов'язків згідно з національним законодавством та міжнародними стандартами;
- б) захист і дотримання основоположних прав, свобод людини, закріплених, зокрема, в Європейській конвенції з прав людини;

в) забезпечення перебування усіх ув'язнених у безпеці та в умовах, які відповідають відповідним міжнародним стандартам, зокрема Європейським пенітенціарним правилам [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / за заг. ред. В. В. Коваленка. - Київ : Атіка-Н, 2011. - 367 с.

2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 черв. 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 34. - Ст. 254.

3. Мак-Манус Дж. Роль персоналу у забезпеченні прав людини у в'язниці / Дж. Мак-Манус // Аспект: інформаційний бюлетень. - 2003. - № 2(10). - С. 5-9.

4. Новая концепция пенитенциарной системы : материалы междунар. семинара руководящих работников уголовно-исполнительной системы / под ред. И. В. Штанько, В. А. Левочкина. - Киев : РИО КИВД, 1995. - С. 58-69.

5. Яковець І. С. Регулювання етичної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: окремі питання / І. С. Яковець, К. А. Автухов // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2016. - № 1 (12). - С. 216-226.

6. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи (2012) щодо Європейського Кодексу етики працівників пенітенціарних установ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/zp/uk/publisl/artide>. - Назва з екрана.